

СІМЕЙНА ПАМ'ЯТЬ ТА ЛОКАЛЬНІ ПРАКТИКИ ЯК ЧИННИКИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ІСТОРИЧНИХ СТЕРЕОТИПІВ

Шемонаєв О. В.

*аспірант четвертого року навчання
за спеціальністю 032 – історія та археологія кафедри
всесвітньої історії
Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

Сімейна пам'ять та локальні практики є ключовими механізмами збереження історичних стереотипів, адже вони формують індивідуальне та колективне бачення минулого через щоденні ритуали, усні перекази та локальні традиції. В Україні це особливо помітно у співіснуванні націоцентричних та імперських наративів, що передаються між поколіннями [8]. Сімейна пам'ять – це пам'ять найближчої сім'ї: батьки, діти, інколи бабусі й дідусі, тобто людей, які живуть разом або мають тісний щоденний контакт.

У сучасних гуманітарних студіях локальні практики розглядаються як один із ключових інструментів відтворення соціального досвіду та колективної пам'яті на мікрорівні. Під локальними практиками зазвичай розуміють сталі, повторювані форми повсякденної діяльності, що виникають у межах конкретної територіальної, соціальної або родинної спільноти та забезпечують передачу культурних смислів між поколіннями. Такий підхід спирається на уявлення про повсякденність як структуровану систему дій, описану М. де Серто, який наголошував на ролі «тактик» і «практик» у формуванні соціального досвіду [3]. Подібно до цього П. Бурдьє трактував практики як результат взаємодії габітусу та соціальних структур, що забезпечує їхню повторюваність і стійкість [1]. На відміну від формалізованих інституційних норм, локальні практики мають переважно неофіційний, «втільнений» характер: вони передаються через наслідування, участь і тілесний досвід, а не через нормативні документи чи освітні програми. Саме тому вони є надзвичайно важливими для розуміння того, як функціонує пам'ять у повсякденному житті.

Зв'язок локальних практик із сімейною пам'яттю є принциповим, оскільки сім'я виступає первинним середовищем соціалізації, де індивід уперше засвоює моделі поведінки, цінності та уявлення про минуле. Саме тому локальні практики можна розглядати як «пам'ять у дії», що узгоджується з концепцією П. Коннертона про тілесні та ритуальні

форми запам'ятовування: вони не просто відображають минуле, а й активно відтворюють його, роблячи частиною сучасного життя родини [2]. Українські дослідники також підкреслюють роль сімейних практик у збереженні локальної історії: наприклад, Г. Касьянов аналізує, як приватні та родинні наративи співіснують із офіційними версіями минулого [7], а В. Склокін досліджує локальні форми пам'яті в українських регіонах [9].

Наприклад, традиційні способи приготування страв, що передаються від бабусі до онуки, є не лише кулінарною технікою, а й матеріалізованою формою пам'яті про родинну історію, регіональні особливості та досвід попередніх поколінь. Подібну роль відіграють сезонні ритуали (наприклад, святкування Різдва чи Великодня), локальні форми праці (збирання врожаю, догляд за землею), а також специфічні моделі взаємодії між членами сім'ї. Усі ці практики створюють відчуття тяглості, стабільності та приналежності до певної спільноти. У дослідженнях українських етнологів, зокрема Г. Гриценко та І. Ігнатенко, локальні практики розглядаються як механізми відтворення традиційної культури та родинної тяглості [5; 6].

Крім того, локальні практики є важливим каналом трансляції не лише позитивної, а й травматичної пам'яті. Як показує М. Гірш у своїй концепції постпам'яті, досвід травми може передаватися через невербальні форми поведінки, емоційні реакції та повторювані дії [4]. У багатьох сім'ях досвід війни, депортацій, голоду чи політичних репресій не завжди проговорюється відкрито, проте знаходить відображення в поведінкових патернах, таких як ощадливість, специфічні харчові звички, недовіра до державних інституцій або підвищена увага до безпеки. В українському контексті це особливо помітно у зв'язку з пам'яттю про Голодомор, депортації та воєнні події, що відображено в роботах Л. Якубової та Н. Яковенко [11; 12]. Таким чином, локальні практики можуть виступати своєрідними «несвідомими архівами» родинної історії, які зберігають те, що не завжди артикулюється словами.

В різних регіонах України сімейна пам'ять та локальні практики мають свої особливості, і вони формують різні історичні стереотипи залежно від минулого та культурного контексту. До прикладу, Волинь є регіоном, де сімейна пам'ять і локальні практики взаємодіють: родинні історії про УПА підкріплюються офіційними комемораціями, а радянські спогади – локальними святами чи пам'ятниками. Це створює багатоголосий простір пам'яті, де різні стереотипи не лише співіснують, а й конкурують. У той же час на Галичині та Буковині у сімейній пам'яті сильні перекази про ОУН, депортації, радянські репресії та відбувається активне вшанування героїв визвольного руху, музеї та меморіали, традиції греко-католицької церкви, що формують

стереотипний образ «борців за свободу» та протиставлення радянському минулому.

Сімейна пам'ять на Київщині та Поділлі пов'язана з історією про Голодомор, Другу світову війну, радянське життя. Тут активні пам'ятні заходи до Голодомору, чимало решток радянського періоду, локальні легенди про козацьке минуле. Саме у цьому регіоні відчувається дихотомія пам'яті: співіснування націоцентричних та імперських версій історії створює конфлікти у суспільстві – з одного боку героїзація козацтва, з іншого – травматична пам'ять про радянські злочини. Родини та громади часто підкреслюють лише ті події, що відповідають їхній ідентичності, а держава використовує локальні практики для легітимації певних історичних інтерпретацій, що створює ґрунт для співіснування різних історичних стереотипів.

На сході України – Донбас, Харківщина, все ще живі у сімейній пам'яті спогади та перекази про індустріалізацію, шахтарську працю, радянські перемоги у війні. Як об'єкти локальної практики присутні елементи радянської героїзації, святкування Дня шахтаря, локальні музеї індустріальної спадщини, що дозволяє формувати стереотипний образ місцевого «робітника–трудівника», сильна радянська ідентичність, що конкурує з новими національними наративами.

Багатокультурними переказами славиться південна Україна (Одещина, Причорномор'я). Тут побутує сімейна пам'ять про греків, болгар, євреїв, росіян, українців. Утвердженням слугують місцеві фестивалі, багатонаціональні традиції, пам'ятники різним історичним постатям, що сприяє стереотипному образу «космополітичного регіону», де співіснують різні культури й пам'яті.

Сімейна пам'ять на Закарпатті, Гуцульщині зберігає легенди про опришків, перекази про життя під різними державами (Угорщина, Чехословаччина, СРСР), що відбиваються і на змістові локальних практик: гуцульські фестивалі, традиційні ремесла, релігійні свята та створені стереотипу про «вільного горянина», що зберігає свою самотність попри політичні зміни.

Отже, кожен регіон має власний набір пам'ятей і практик, які закріплюють різні стереотипи: від героїзації визвольних рухів на заході до індустріальної гордості на сході. Це пояснює, чому в Україні існує така багатоголосність історичних наративів. Таким чином, основними чинниками збереження історичних стереотипів [10] виступають усні перекази та родинні історії завдячуючи яким відбувається передача досвіду про війни, репресії, депортації чи героїчні постаті; родинні ритуали: святкування дат, вшанування предків, збереження фотографій та документів; моральні уроки, через сімейні наративи формують уявлення про «своїх» і «чужих», що закріплює стереотипи.

Таким чином, сімейна пам'ять і локальні практики – це механізми трансляції колективної пам'яті, які одночасно зберігають і трансформують історичні стереотипи. Вони діють на перетині індивідуального досвіду та соціальних рамок. Разом вони забезпечують стійкість історичних образів, навіть попри соціальні трансформації.

Література:

1. Bourdieu P. Outline of a Theory of Practice. Cambridge : Cambridge University Press, 1977. 248 p.
2. Connerton P. How Societies Remember. Cambridge : Cambridge University Press, 1989. 121 p.
3. de Certeau M. The Practice of Everyday Life. Berkeley : University of California Press, 1984. 229 p.
4. Hirsch M. The Generation of Postmemory. New York : Columbia University Press, 2012. 320 p.
5. Гриценко Г. Повсякденність української традиційної культури. Київ: ІМФЕ НАНУ, 2015. 312 с.
6. Ігнатенко І. Українська родинна обрядовість: традиції та сучасність. Київ: Балтія-Друк, 2013. 256 с.
7. Касьянов Г. Пам'ять як поле бою: історична політика в Україні. Київ: Laurus, 2018. 328 с.
8. Культура історичної пам'яті: європейський та український досвід. Київ : ІПЕНД, 2013. 600 с.
9. Склокін В. Місця пам'яті в Україні: теорія та кейси. Львів : Український католицький університет, 2016. 284 с.
10. Чупрій Л., Кан Д. С. Комеморативні практики та політика пам'яті як чинники формування національної ідентичності. *Політикус*. 2020. Вип. 3. С. 159–166. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2020-3.24>
11. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. Київ : Критика, 2007. 584 с.
12. Якубова Л. Травматична пам'ять і національна ідентичність в Україні. Київ : Інститут історії України НАНУ, 2019. 240 с.